

Babylonisch zwijgen of: de zuster van Selma

HET PLAN VOOR MIJN eerste archeologisch onderzoek ontstond tijdens de Golfoorlog, begin 1991. Er verscheen toen een krantebericht dat de kunstschatten in Irak in gevaar waren. Dat bericht, in die ene krant, was het enige dat ik in de Nederlandse pers las over de mogelijk toch verrijkende culturele consequenties van de oorlog. Merkwaardig, want de oliestaat Irak mocht dan honderd keer van de dictator zijn, het oude waterland Mesopotamië, dat van de olie in zijn bodem geen weet had en desondanks veel rijker was, behoorde aan iedereen. Om te beginnen waren Adam en Eva er geschapen.

Ik probeerde wat *circumstantial evidence* te verzamelen. In het buitenland bleken veel meer kranten aandacht te besteden aan de risico's van kunsthistorische, of meer nog protohistorische schade. 'Wieg van de wereldgeschiedenis onder de bommen' kopte een Franse krant met een misschien iets te groot verlangen om de aandacht te trekken, want, als je verder las, geraakt was die wieg nog niet. Maar de bezorgdheid onder archeologen was groot, schreef de krant, en nog groter was hun hoop. Sommigen toonden zich maar al te bereid om de woordvoerders van de geallieerden, die zo ongenueerd opsnedden over de nooit eerder vertoonde precisie-bombardementen, op hun woord te geloven.

Iemand van de UNESCO zei dat de geallieerden herinnerd moesten worden aan de Conventie van Den Haag van 1954, die de bescherming regelt van monumenten in geval van een gewapend conflict. Maar die iemand, Mehdi El Mandjra geheten, was 'oud-' en 'onder-', oud-onderdirecteur van de UNESCO. De echte directeur-in-functie liet zich niet horen. Misschien hield die zijn mond omdat de belangrijkste oorlogsvoerders, de VS voorop, de Conventie van Den Haag helemaal nooit ondertekend hadden. Een columnist van een Franstalige Marokkaanse krant schreef in een anti-oorlog stukje met de titel 'Babylon onder de zondvloed' dat men zich altijd afvraagt: 'Is die *silence médusé* (dat zwijgen dat je doet verstijven) van de UNESCO niet een *silence coalisé* (een geallieerd zwijgen)?'

De enige berichten die met naam en toenaam de verwoesting meldden van belangrijk cultuurgoed kwamen uit Iraakse koker. De betrouwbaarheid daarvan was natuurlijk twijfelachtig. Archeologisch onderzoek betekende niet dat je je eerbiedig moest buigen over elke tegelsplinter die een ander in het zand had gegooid om jou om de tuin te leiden. Bovendien zou volgens de Irakezen een van de beschadigde gebouwen de historische kerk van de Ongelovige Thomas in Ninivé zijn. Dat klonk te verzonnen.

Het onderzoek vorderde niet, zakte zelfs wat in. Tot ik in de zomer van '91, de Golfoorlog was al een aantal maanden voorbij, op twee artikelen stootte. Het eerste stond in *The Journal of Art*. Archeologen waren begonnen de balans van de oorlog op te maken, zei het blad, plaatsen van archeologische betekenis voor de hele wereld waren beschadigd door geallieerde bombardementen. Het tweede artikel, van dezelfde strekking, stond in *Archaeology*, in een themanummer over 'Our Vanishing Past'. Beide artikelen, beide Amerikaans, beschouwde ik als mijn eerste waardevolle potscherven die ik driftig begon af te stoffen.

The Journal of Art noemde als de plaatsen die daadwerkelijk beschadigd waren: de spiraalvormige toren van Samarra, Ctesiphon, Hatra, de Ziggurat in Ur en enkele reliëfs in het museum van Bagdad. *Archaeology* kwam onder de titel 'Irak's belegerde erfgoed' met vrijwel hetzelfde lijstje: Samarra, Ctesiphon, Hatra en het museum van Bagdad.

The Journal of Art drukte bij haar artikel een foto af met een begeleidende tekst die voor de beoogde schok zorgde: 'geallieerde bombardementen beschadigden het derde-eeuwse gewelf van het koninklijk paleis

in Ctesiphon'. Op de foto stond een ruïneus gebouw, waarvan nog zo'n 4½ verdieping overreind, met ter rechter zijde een aanleunende, eveneens afgebrokkelde, licht puntige boog.

Wie had die foto wanneer gemaakt?

Na het bombardement van een kerncentrale in de buurt van Ctesiphon, aldus *The Journal of Art*, waren de stenen van deze grootste-kleinsten-constructie-in-zijn-soort-ter-wereld gaan schuiven. De 25 meter overspannende boog vertoonde een grote scheur. Het kunstblad had dat gehoord van 'bronnen hier' en van 'Iraakse archeologen'. Het bericht klonk of het ondanks die bronnen waar was.

Archaeology had een andere bron: een brief, gepost in Amman, Jordanië, en geschreven 'op de 28ste dag van de oorlog', door de zuster van Selma al-Radi, een Nabije Oosten-archeoloog die zich in New York gevestigd had.

Als verhaal kon het ermee door, maar het kwam van te ver om te voldoen aan strengere eisen. Wilde het ooit nog iets worden met mijn onderzoek dan moest ik op z'n minst mijn eigen post zien te krijgen, van mijn eigen 'zuster van Selma'.

Ik besloot me naar onze oudste universiteit te begeven, op zoek naar Nabije Oosten-deskundigen. Die wilden mij wel te woord staan, mits ik mijn bandrecorder uit liet en hun namen geheim hield. Mijn bewondering voor Selma steeg ter plekke want al had ze die zuster misschien uit haar duim gezogen, ze was in ieder geval ook uitgekomen voor hoe ze heette.

Ik kreeg te horen dat onlangs op een Assyriologen-congres in Londen Dohook, Suleimanië, Basra en Nazrië waren genoemd als de vier archeologische bolwerken die in de Golfoorlog getroffen zouden zijn. 'So what', zeiden mijn geleerde informanten er meteen zelf achteraan. Niemand van de congresgangers was in Irak geweest om het met eigen ogen te constateren. Ik moest niet vergeten dat Irak's bodem zo stampvol zat met oudheidkundige schatten dat lokale archeologen vaak aan geen ander werk toekwamen dan vondstmeldingen. Bij elke weg, elke loopgraaf, elke stuwdam die je daar aanlegde werd heel wat opgedolven, en dus beschadigd.

Moest ik begrijpen dat men, gezien de overvloed aan archeologisch materiaal, niet op elke slak zout wilde leggen? Maar hoe zat het dan met Ctesiphon? Archeologen hadden immers die grote scheur in dat gewelf ontdekt?

Welnee, zeiden mijn zegslieden, die scheur zat er voor de oorlog ook al. Alles in Irak was zo ontzettend kwetsbaar. Die kleistenen bouwwerken leden al van een flinke vrachtwagen die er langs reed. Ctesiphon was oorspronkelijk symmetrisch geweest, ook aan de andere kant van de boog had een vleugel van het gebouw gestaan. Aan het eind van de negentiende eeuw was die spontaan ingezakt.

Inmiddels begonnen de onbetrouwbare Iraakse bronnen in mijn hoofd, die hun kunstschatten het liefst als in diggelen geschoten zagen, een bondje te vormen met het even wantrouwig stemmende gebagatelliseerde dat ik hier zat aan te horen. Maar ik moet vooral bekennen dat de mengsels van angstvalligheid, scepsis en gespeelde kalmte die tegenover mij zaten mij bij vlagen meer het bestuderen waard leken dan mijn eigenlijke onderwerp. (wordt vervolgd)

Cornel Bierens

Cornel Bierens schrijft over een onderwerp naar eigen keuze. Dit is zijn eerste bijdrage.